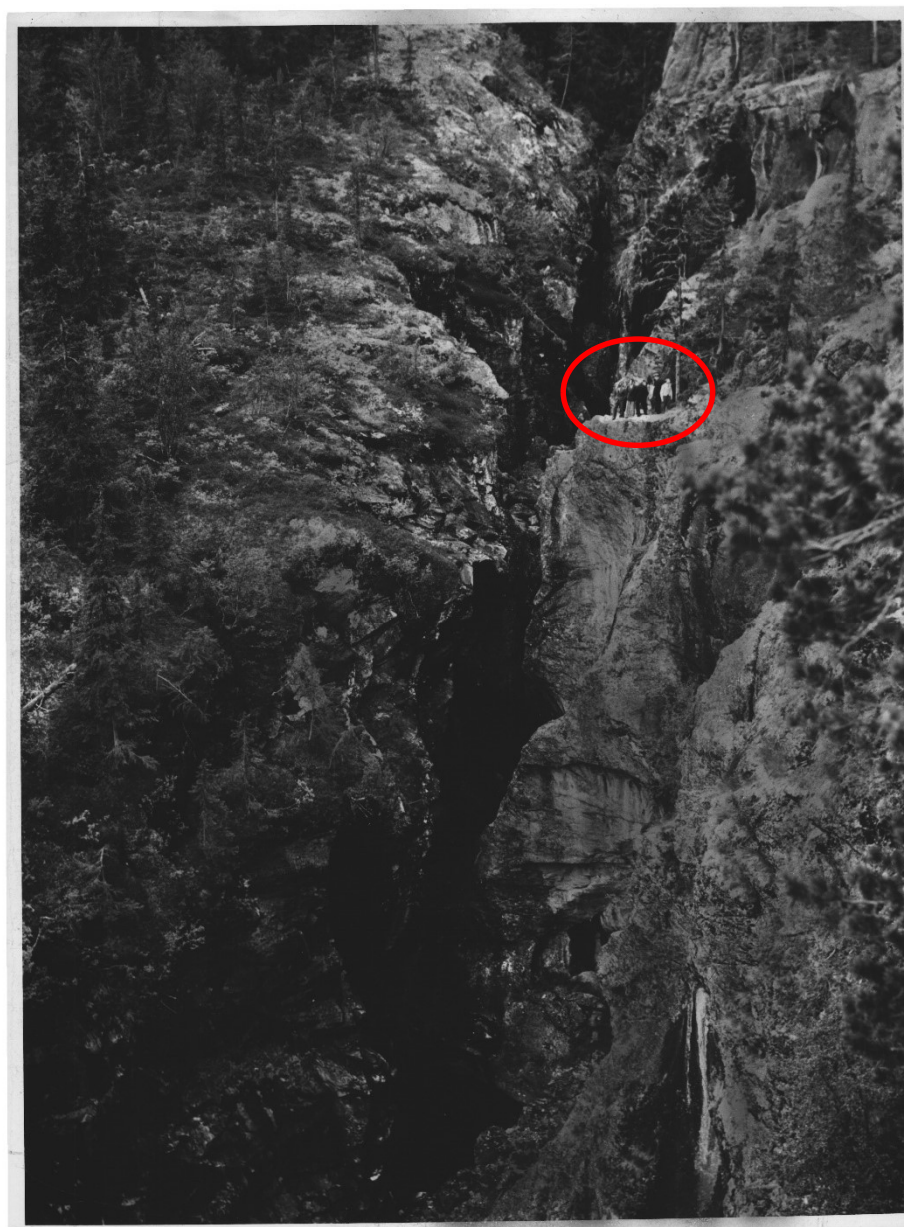

Norges
nasjonalparker

Helvete naturreservat

Helvete 1951. Før tilrettelegging var gjennomført.

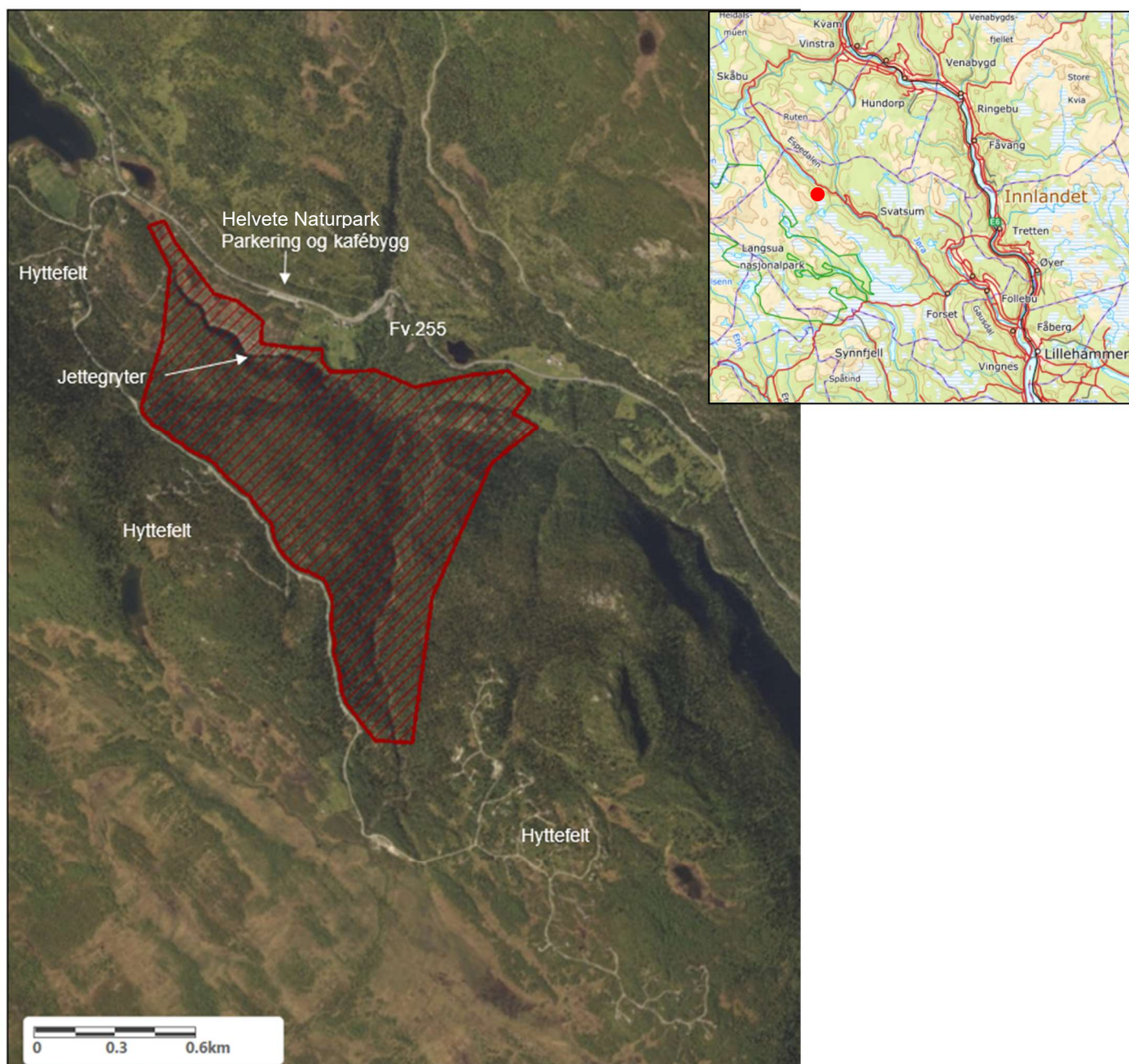
Originalfoto: Paul Andreas Røstad ¹

Innhold

1 Innledning	3
1.1 Formål.....	5
2 Kunnskapsgrunnlaget	5
2.1 Sårbare naturverdier.....	5
2.2 Reiselivet	5
2.3 Friluftsliv og rekreasjon	8
2.4 Sammenstilling og situasjonsanalyse av kunnskapen	14
3 Mål og strategiske grep	15
3.1 Mål med besøksforvaltningen	15
3.2 Strategiske grep.....	15
4 Kommunikasjonsplan	15
5 Tiltaksplan	20
6 Referanser	21

1 Innledning

Helvete naturreservat ligger i Gausdal kommune, ved den sørlige inngangen til Espedalen. Reservatet har en størrelse på 1134 daa. Nord-Europas største jettegryter ligger innenfor reservatet. Jettegrytene er opptil 40 meter dype og 20-30 meter brede. Det meste av øvrigt areal i reservatet består av bratte skogslier ned mot elv/bekker.

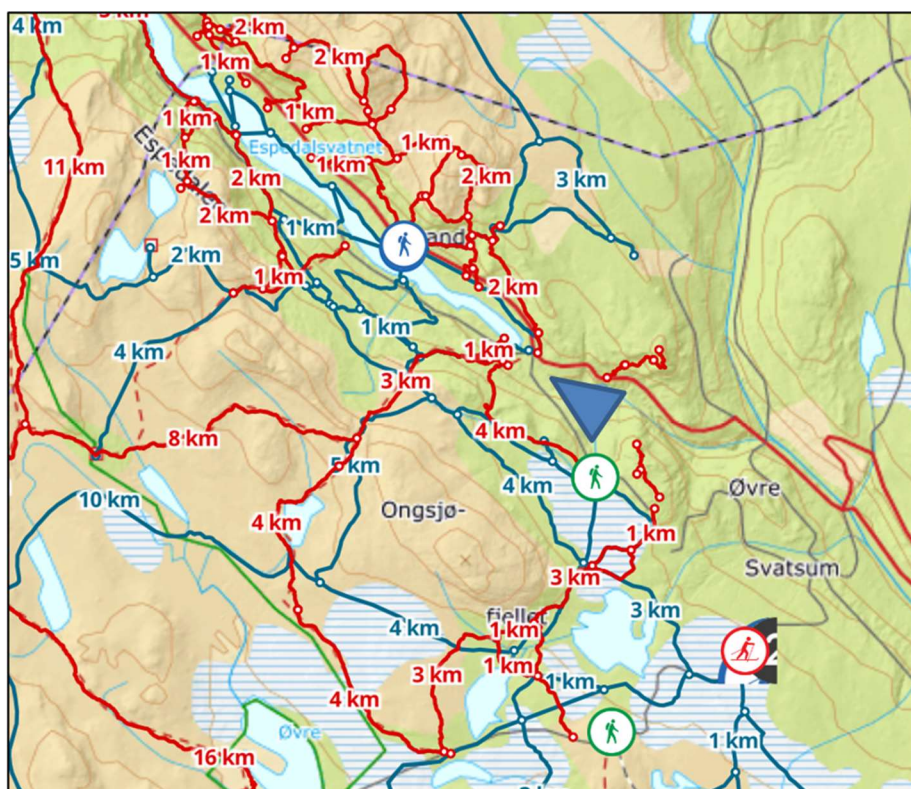
Figur 1. Helvete naturreservat er markert med rød skravur. Rød prikk i kartutsnitt viser reservatets beliggenhet. Kilde kartutsnitt: norgeskart.no

Naturreservatet ble opprettet for å bevare et bekkekløftmiljø med gammel granskog, et mangfold av naturtyper og spesialiserte insekt, planter og fugler. Formålet med vernet er videre å ta vare på jettegrytene som har en særpregget utforming, og som er viktige for forståelsen av isavsmeltingshistorien i regionen.

Besøksstrategien fokuserer på jettegrytene

Til tross for at det ligger flere hyttefelt rundt naturreservatet, er det ikke kartfestede stier ut fra hyttefeltene eller fra tilførselsvegen til hyttefeltene (Roasetervegen) (figur 2). Dette skyldes nok at terrenget er svært bratt, og at det er et utstrakt sti- og løypenett i snau fjellet vestover mot Langsua nasjonalpark, og nordover i Espedalen. Utfordringene med ferdsel er derfor knyttet til området rundt jettegrytene, og besøksstrategien har hovedfokus på denne.

Under arbeidet med besøksstrategien er det framkommet ønsker fra Vassenden Vel om å istandsette en gammel setervei på østsida av Roaseterbekken. Vurdering av dette tiltaket avhenger av befaring i marka. Tiltaket vil bli fulgt opp etter at besøksstrategien er ferdig.

Figur 2. Sommerstier og vinterløyper i området². Reservatet markert med blå trekant.

1.1 Formål

Formålet med besøksstrategien for Helvete NR er tredelt:

- Å minimere negative effekter av besøk på verneverdiene.
- Å sørge for at ferdselen i området er trygg.
- Å gi de besøkende informasjon som øker forståelsen for naturverdiene, gir dem en best mulig opplevelse og som øker sikkerheten ved ferdsel i området.

2 Kunnskapsgrunnlaget

2.1 Sårbare naturverdier

«Verneverdiene knyttet til skogen i området vurderes å være regionale. Jettegrytene i området er svært store og er Nord-Europas største. Størrelsen og utformingen gjør disse nasjonalt verneverdige. Jettegrytene har stor forskningsmessig interesse og er viktige for forståelsen av isavsmeltingen på denne delen av Østlandet. Sørvest for jettegrytene er det en kameterrasse som også har en verneverdi sett i sammenheng med jettegrytene. Verneverdiene knyttet til kvartærgeologien i området vurderes å være nasjonale»³.

Som nevnt foran er ferdselen i skogområdene liten, og det er heller ikke sannsynlig at den vil øke. Sårbarheten er derfor knyttet til ferdselen gjennom jettegrytene.

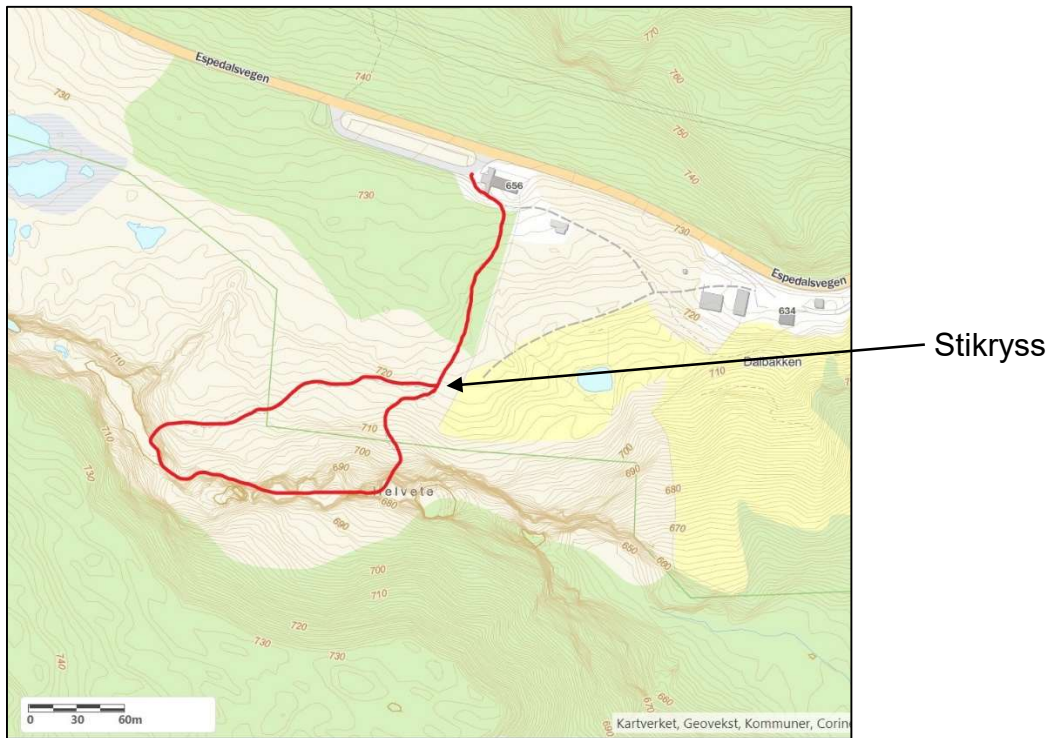
Jettegrytene er i utgangspunktet robuste i forhold til ferdsel. Det er imidlertid eksempler nå på at folk har risset inn initialer/navn i veggen på grytene. Med økende ferdsel øker også faren for forsøpling.

2.2 Reiselivet

Jettegrytene i Helvete naturreservat har vært en turistattraksjon i mange år, med 8-10.000 besøkende i 2020-2021. I 2022 var det færre besøkende (ca. 6.000). Det kan skyldes at det var mye dårlig vær sommeren 2022, og utenlandske besøkende var nok heller ikke tilbake for fullt etter koronaepidemien. Under koronapandemien har det vært flest norske besøkende, mens det før pandemien også var mange nederlendere, tyskere og dansker som besøkte området.

Jettegrytene er vanskelig tilgjengelige. Allerede i 1954 ble det derfor ryddet stier og satt opp rekkverk på de bratteste partiene. Ifølge et skilt langs stien ble stien ned i jettegrytene laget av Gausdal Bilselskap AS. Stien ned til og gjennom jettegrytene starter

fra parkeringsplassen og servicebygget (med kafé) for «Helvete naturpark»⁴, oppe ved fv. 255. Første del av stien går gjennom slakt skogsterrang (se bilder i avsnitt 2.3.1). I den siste bratte nedstigningen til jettegrytene er det satt opp tretrapper og gelendere. Når en har nådd dalbotn kan en fortsette innover i juvet der det er flere jettegryter. Ved øverste ende av juvet er det trapp opp fra juvet, og videre sti tilbake til tilførselsstien slik at det blir en rundtur gjennom jettegrytene (figur 3). Denne rundturen ble anlagt for 12-13 år siden.

Figur 3 Rundtur i Helvete. Grønn strek er reservatgrense.

For å dekke kostnader med tilrettelegging er det innført krav om betaling for å komme inn på stien fra parkeringsplassen. Dette er en praksis som har eksistert siden 60-tallet. Prisen for dagsbillett i 2022 har vært henholdsvis 90 kr. (voksen) og 45 kr. (barn over 6 år). Gausdal kommune foretok så seint som i 2022 en ny vurdering av billettkravet hjemlet i Friluftslovas §14⁵:

«Kommunedirektøren vurderer at tilretteleggingen av ferdselen til jettegrytene med trapper og gelender har medført at flere har kunnet ta del i naturopplevelsen, ettersom nedfarten til grytene anses å være risikofyllt grunnet både bratte heng og glatte partier. Det at billettpris også inkluderer tilgang til toalett, parkering og ivaretagelse av ulykkesforsikring tilsier at rammen for ferdselsavgift vurderes som rimelig. Kommunedirektøren foreslår derfor at det gis tillatelse til å ta inngangspenger i medhold av Friluftlovens § 14.

Tillatelse til å ta inngangsbilletter ble gitt på følgende vilkår:

- 1. Vesentlig endring av billettpris skal godkjennes av kommunen gjennom innsending av søknad.*
- 2. Oversikt over antall besøkende sendes årlig til kommunen innen 1. desember.»*

Det er helt nødvendig av sikkerhetshensyn å opprettholde, vedlikeholde og å ha jevnlig tilsyn med dagens tilrettelegging ned til/opp fra juvet. Gjennom dagens ordning med inngangsavgift etter friluftsløvs §14 er en sikret at Helvete Naturpark tar dette ansvaret. Uten muligheter for et jevnlig tilsyn ville alternativet vært å fjerne tilretteleggingen og dermed den allmenne adkomsten til jettegrytene.

Helvete naturpark tar også imot grupper for guida turer. Det har også vært arrangert konserter nede i jettegrytene. Kulturarrangementer i tilknytning til jettegrytene er tillatt gjennom de generelle unntakene i vernebestemmelsene (§4 punkt i). Under slike arrangementer blir det satt opp midlertidige scener. Ifølge eier av Helvete naturpark har dette vært en stor jobb som ikke har vært aktuell de seineste årene.

Helvete naturpark er medlem av bedriftsnettverket ELGLAND SA; et nettverk av samarbeidende reiselivsbedrifter fra Gausdal Vestfjell i sør til Murudalen i nord. I dette nettverket inngår pr i dag åtte bedrifter. Bedriftsnettverket har som mål å utvikle, markedsføre og selge gode produkter og opplevelser spesielt knyttet til elgens natur- og kulturhistorie innenfor det geografiske området som bedriftene dekker⁶.

ELGLAND markedsføres bl.a. gjennom det regionale destinasjonsselskapet Visit Lillehammer⁷ og VisitNorway⁸

Jettegrytene er omtalt på Tripadvisor⁹ med en gjennomsnittskåre på mellom 4 og 5. På google har «Helvete Potholes» en gjennomsnittskåre på 4,5.

Helvete naturpark/jettegrytene markedsføres også fra enkeltbedrifter i regionen, under aktivitetstilbud, både sommer og vinter (isklatring).¹⁰

Turen er også omtalt i Lillehammer DNTs turbok «70 TURER FOR STORE OG SMÅ»¹¹.

2.2.1 Reiselivsmessig potensiale

Covid-epidemien førte til en sterk nedgang i antall internasjonale ankomster. På flere reisemål tok trafikken seg opp igjen sommeren 2022, med besøkstall som var høyere enn før pandemien. Dette var tilfelle både for Preikestolen og Fokstumyra naturreservat.

Økonomiske lavkonjunkturer, mulige begrensinger på turisttrafikk som følge av klimaendringer og krigen i Ukraina, gjør at det er knyttet stor usikkerhet til utvikling av internasjonal turisme.

Jettegrytene i Helvete har utvilsomt en høy «selfie-faktor» med dramatiske omgivelser og et spesielt navn. Med den markedsføringen som skjer via sosiale medier, kan en risikere å få en plutselig økning antall besøkende, likevel i mindre målestokk enn f.eks. Trolltunga.

2.3 Friluftsliv og rekreasjon

I praksis er det vanskelig å komme ned til jettegrytene uten å betale inngangsbillett. Det antas derfor å være få besøkende til området sommerstid utenom den aktiviteten som er omtalt foran. Dette understøttes av at turen ikke er markert på ut.no.

Vinterstid er jettegrytene noe brukt til isklating¹². Dette skjer etter det vi har kjennskap til på individuell basis.

2.3.1 Eksisterende tilrettelegging

Eksisterende tilrettelegging er beskrevet i avsnitt 2.2. Bortsett fra de tre verneområdeskiltene, er tilretteleggingen utført og driftes av «Helvete Naturpark».

1. Parkeringsplass og servicebygg (kafé, informasjon, toaletter, billettsalg)

2. Fra inngangspartiet til kaféen

3. Servicebygget sett fra nedsida

4. Første del av stien fra p-plass

5. Stikryss for rundtur

6. Trapp og gangbane ned mot juvet

7. Rekkverk ned mot juvet

8. Nede i juvet

9. Trapp i selve juvet

10. Ved utgangen av juvet

11. Trapp opp fra juvet

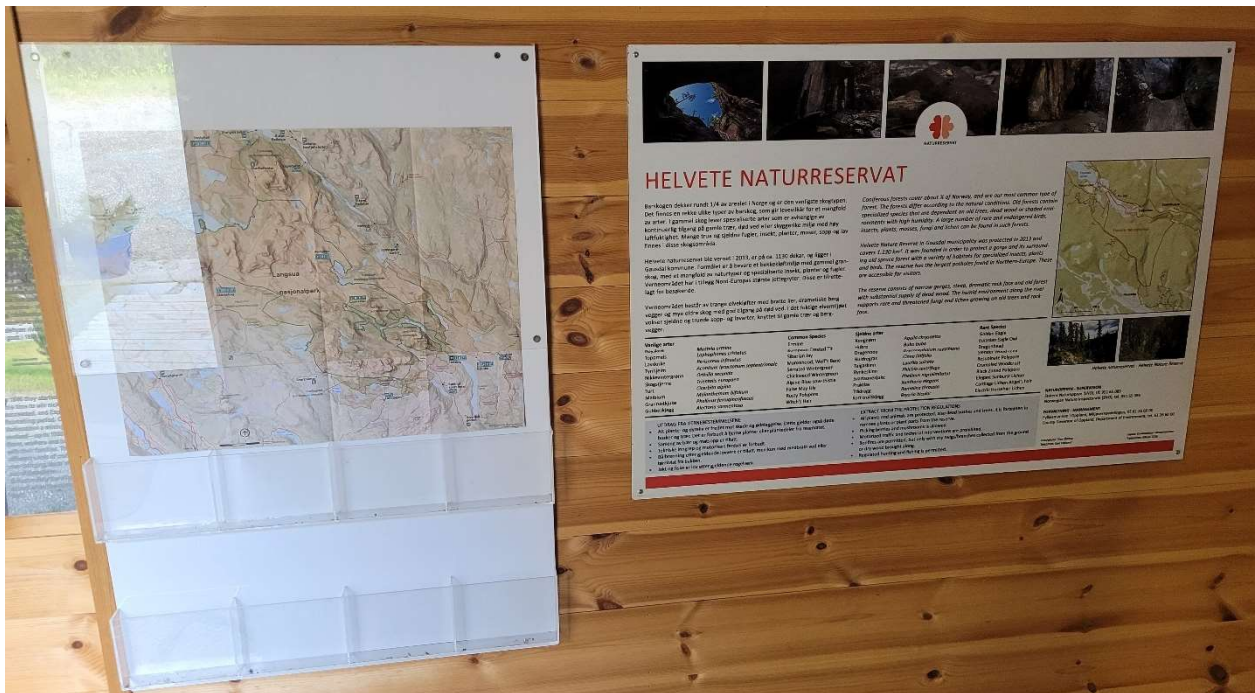

12. Merket sti etter oppstigning fra juvet

2.3.2 Eksisterende informasjon

Det gis noe informasjon om jettegrytene digitalt, gjennom reiselivsmessig markedsføring og reiselivsportaler, jfr. avsnitt 2.2.

Informasjonsplakater i området er satt opp på ulike tidspunkt, av ulike aktører og med varierende design. Informasjonen er dels overlappende.

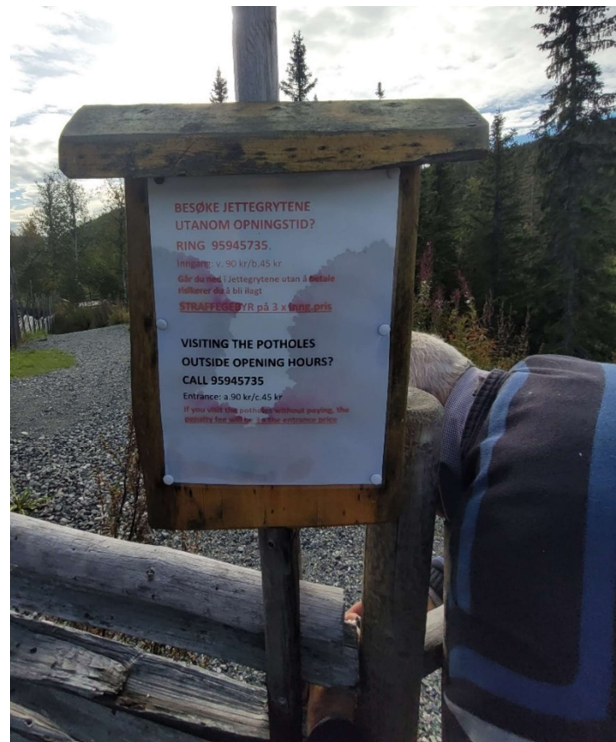
13. Infoplakat for naturreservatet (gammel mal) og kart over Langsua nasjonalpark med brosjyreholder. Plassert i svalgang til servicebygget (tilgjengelig også når kaféen er stengt).

14. Informasjonsplakater om den gamle gruvedriften i Espedalen, geologi mm. i svalgang til servicebygget (tilgjengelig også når kaféen er stengt)

15. Sti- og løypekart på utsiden av servicebygget

16. Skilt ved grind til stien

17. Skilt langs sti ned til juvet

18. Reservatskilt med underskilt plassert ved stikryss, samt ved nedre og øvre del av juvet

19. Skilt plassert ved trapper på tur ned i juvet, se bilde 6

20. Skilt ned mot juvet for å unngå tagging

21. Infoskilt ved fv. 255

2.4 Sammenstilling og situasjonsanalyse av kunnskapen

Jettegrytene er robuste i forhold til besøk. Negative effekter av besøk består av tagging/innrissing på veggene i jettegrytene. Forvaltningsmessige utfordringer er ellers knyttet til sikkerhet og informasjon.

Jettegrytene vil med en samordna forvaltningsinnsats fra forvaltningsmyndigheten og driver av Helvete naturpark tåle større besøkstrykk enn i dag.

3 Mål og strategiske grep

3.1 Mål med besøksforvaltningen

Formål besøksstrategi	Mål
<ul style="list-style-type: none">• Å minimere negative effekter av besøk på verneverdiene.	<ul style="list-style-type: none">• Tagging og rissing på veggene i jettegrytene skal ikke forekomme.
<ul style="list-style-type: none">• Å sørge for at ferdselen i området er trygg.	<ul style="list-style-type: none">• Alvorlige ulykker skal ikke forekomme.
<ul style="list-style-type: none">• Å gi de besøkende informasjon som øker forståelsen for naturverdiene, gir dem en best mulig opplevelse og som øker sikkerheten ved ferdsel i området.	<ul style="list-style-type: none">• Informasjonen i området skal være konsistent og plassert på et, for de besøkende, hensiktsmessig sted.

3.2 Strategiske grep

Skal de besøkende ha en god opplevelse av Helvete naturreservat, krever dette at det er et tett og godt samarbeid mellom eier/driver av Helvete Naturpark og forvaltningsmyndigheten. Dette gjelder både den fysiske tilretteleggingen og informasjonstiltak.

4 Kommunikasjonsplan

Som nevnt er informasjonsplakater satt opp på ulike tidspunkt, av ulike aktører og med varierende design. Informasjonen er dels overlappende. For den besøkende gir nok dagens informasjon et noe kaotisk inntrykk.

I samarbeid med «Helvete Naturpark» er det derfor viktig å bli enige om en mer helhetlig informasjonsplan, dvs. om hvilken informasjon som skal gis hvor. Med mange skilt og dels overlappende innhold, så risikerer en at de besøkende fort «mettes» i forhold til å lese skiltene, og at viktige budskap kan bli oversett.

Informasjon på ulike deler av kundereisen

Vi vet at turister søker informasjon på ulike tidspunkter; Mens de sitter hjemme og planlegger turen, underveis til reisemålet, under oppholdet på reisemålet, og også etter besøket. Dovrefjell nasjonalparkstyre har i sin besøksstrategi lagd en kommunikasjonsplan basert på et slikt «kundereiseperspektiv», og vurdert fokus for den besøkende, hva det er mulig å påvirke og aktuelle informasjonskanaler i forhold til ulike faser av kundereisen:

https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_dovrefjell/Forvaltningsplan/2021-08-Besoksstrategi-Dovrefjell-ENDELIG-m-Informasjonsplan.pdf, s. 79

Med de ressurser Statsforvalteren i Innlandet har for forvaltning av naturreservatene i Innlandet, er det ikke mulig å arbeide så bredt med informasjon. Vårt arbeid må konsentreres til selve besøket i området.

Opprydding i eksisterende skilting

Følgende skilt foreslås fjernet/endret:

- Gammel verneområdeplakat ved inngangspartiet (bilde nr. 13)
- Skilt ved grind (bilde nr. 16) vurderes byttet ut i 2024 for å få et enhetlig design på skilting.
- Gammelt skilt (bilde nr. 17). Dette kan evt. flyttes opp til servicebygget, for å illustrere områdets historie.
- Reservatskilt: Bør suppleres med piktogram som viser forbud mot «tagging».
- Skilt 19 og 20: Fjernes

Budskap som det er viktig å formidle

I forhold til målene vi har satt for besøksstrategien, er det viktig å få formidlet følgende budskap:

1. Før de besøkende tar fatt på turen bør de få informasjon om at:
 - a. Stien er krevende (dels bratt og glatt) for besøkende med begrensa førlighet og små barn.
 - b. Stien er en rundtur, og de besøkende oppfordres til å følge stien i samme retning. Ved å ha én «kjøreretning» minimeres møter mellom besøkende grupper i ulik retning, noe som både vil bidra til mindre opplevelse av trengsel på dager med stor trafikk, og mindre risiko for ulykker.

- c. Det kreves godt skotøy.
- d. Hunder bør settes igjen på parkeringsplassen.

Dette foreslås løst ved plassering av et grønt opplysnings-skilt ved starten av stien. Når servicebygget er åpent, går folk gjennom bygget for å løse billett. Det foreslås derfor å plassere et frittstående skilt rett utenfor inngangen til servicebygget, men slik at det tas hensyn til trafikk ut og inn fra parkeringsplassen og brøyting. Detaljplassering fastsettes ved befaring sommeren 2023.

Formidling av verneverdiene

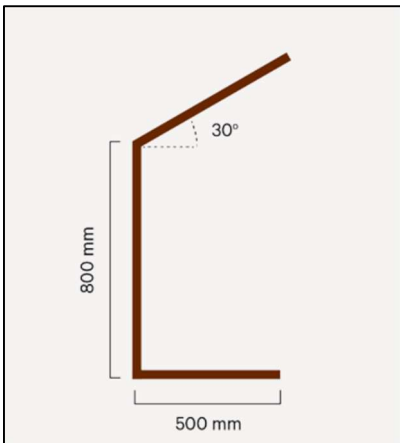
Det foreslås to tiltak:

- a. Verneplakat etter merkevare-strategien

En verneplakat etter merkevare-malen kan plasseres ved inngangen til stien, eller ved stikryss for rundturen i juvet, jfr. figur 3 s.6. Begge alternativer krever tillatelse fra grunneier.

Plasseres skiltet ved parkeringsplassen, får de besøkende informasjon tidlig. På et tidspunkt hvor de besøkende er ivrige etter å komme ned og se jettegrytene, er det imidlertid ikke sikkert at de er så opptatt av informasjon om verneverdiene. De vil passere skiltet også på retur, men de er da ferdige med turen, og det er ikke usannsynlig at et kafé- eller toalettbesøk er mer attraktivt enn å stoppe ved informasjonsplakaten på nytt.

Plasseres verneområdeplakaten ved stikrysset for rundturen, så vil de besøkende også her ha mulighet til å lese informasjonen på opp- og nedtur. Etter å ha gått gjennom jettegrytene og opplevd hvor spektakulære de er, så er det en mulighet for at nysgjerrigheten for hvordan grytene har oppstått, er vekket. Å gi informasjon om verneverdiene på et sted som kan nås både før og etter turen gjennom selve juvet, men uten konkurranse med annen informasjon/fasiliteter, antas å være gunstig for å få flest mulig til å lese mest mulig av informasjonen. Det foreslås derfor å plassere skiltet ved stikryss for rundturen gjennom juvet. Det foreslås et skilt av typen «stort skråstilt skilt» (<https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/maler/skiltssystem/skrastilte-skilt>).

Prinsippskisse av skråstilt skilt

b. Natursti med vippeposter

Eksempel på natursti fra Gutulia nasjonalpark

Naturstier med vippeposter ble først utviklet for Gutulia nasjonalpark, og er i Innlandet seinere brukt i Åkersvika. Informasjon som aktiviserer de besøkende er vurdert å være mer attraktiv for de besøkende enn passiv informasjon som tradisjonelle informasjonstavler.

En slik natursti vil også i større grad øke opplevelsestilbudet, bidra til mer fornøyde besøkende, og dermed ha en positiv betydning for den kommersielle driften i tilknytning til naturreservatet.

Vippepostene bør plasseres utenfor selve juvet og de bratteste partiene av stien opp/ned fra juvet.

Hindre tagging/rissing på veggene i jettegrytene

Sommeren 2022 ble det satt opp tre verneområdeskilt med underskilt om å unngå tagging, i nær tilknytning til selve juvet. Gjennom overvåking bør det følges med på om dette er tilstrekkelig for å hindre tagging.

Høy kvalitet på skilt/natursti vil være et signal om at området vurderes til å være verdifullt, og dermed medvirke til å skape respekt for naturverdiene og hindre tagging/rissing i jettegrytene.

Det vil også være viktig å fjerne tagging/rissing, i den grad det er mulig. Dersom de besøkende ser at andre har tagget/risset inn i veggene på jettegrytene, blir terskelen for å gjøre det samme, lavere.

Skilting fra veg

Serviceanlegget for Helvete naturpark er godt synlig fra veg. Det er også skiltet til anlegget fra fv. 255 med serviceskilt for spisested og brunt skilt for severdighet (bilde 21, s. 14).

600 meter før avkjørsel til serviceanlegget er avkjørselen varslet med noe større skilt, og med navnet «Helvete» på det brune severdighetsskiltet.

Effekten av brune severdighetsskilt skilt kan være flere. De kan være trafikkskapende ved at flere bestemmer seg for å besøke området det er skiltet til. Dette er særlig aktuelt ved gjennomfartsveger med stor trafikk. Skiltene kan også ha som effekt at det blir enklere å finne fram for de som allerede har bestemt seg for å besøke området.

En brukerundersøkelse i Jotunheimen fra 2010 viste at under 1% av de som brukte innfallsporter skiltet med brune skilt (Spiterstulen, Glitterheim og Gjendesheim) bestemte seg for en avstikker når de så skiltet ved hovedvegene (rv. 51 og rv. 55). De aller fleste hadde bestemt seg for allerede under planleggingsfasen hjemme, eller underveis på turen (ca. 10%). Dvs. at de brune skiltene i liten grad var trafikkgenererende.

Fv.255 er en ganske lang og kronglete avstikker fra E6,. hovedfartsåren gjennom Gudbrandsdalen. De fleste turister som kjører fv. 255 har derfor sannsynligvis tatt et bevisst rutevalg, og skaffet seg informasjon om området før ankomst. Hovedfunksjonen

for skiltingen langs fv.255 blir da at det blir enklere å finne fram for de som har bestemt seg for å besøke Helvete.

Dagens skilting er tilstrekkelig for dette formålet, siden det både er et brunt skilt og navnet Helvete er med som opplysning. Det anses derfor ikke å være behov for skifte dagens generelle severdighetsskilt ut med et brunt skilt med verneområdelogoen.

5 Tiltaksplan

Området er allerede godt tilrettelagt med gangbaner, trapper og gelendre, ikke minst av sikkerhetshensyn. Gjennom juvet risikerer en fortsatt å bli våt på beina når en hopper fra stein til stein på enkelte passasjer. Tilgjengeligheten ville utvilsomt bedres dersom det var bordganger gjennom hele juvet.

Med en sterkere tilrettelegging risikerer en imidlertid å redusere autentisiteten i opplevelsen. Å gå helt trygt gjennom helvete er kanskje ikke den opplevelsen en skal tilby de besøkende? Og er kanskje ikke den opplevelsen folk søker? Vår vurdering er at det er bedre å gi informasjon om at turen kanskje ikke er egnet for alle, og beholde den graden av utfordring som stien nå byr på.

Stimerkingen er i dag gjennomført med malte piler på stein (foto 8 og 12). Det bør vurderes om det er andre måter å merke stien på gjennom juvet som kan gli mer i ett med naturomgivelsene.

2023:

- Fjerning av tagging/innrissing i jettegrytene, i den grad det er mulig. Dokumentasjon av omfanget av tagging/innrissing etter at en har fått fjernet det som er mulig. Årlige oppsynsturer av SNO for å følge utviklingen i tagging/rissing.
- Oppsetting av nye skilt.
- Opprydding i skilting.
- Befaring gammel setersti og vurdering av tiltak.

2024:

- Etablere natursti med vippeposter.
- Opprydding i skilting.

I tillegg ønsker driver av Helvete Naturpark å gjennomføre noe vedlikeholdsarbeid i 2023. Dette avventer befarings.

Årlig: Dialog mellom forvaltningsmyndighet og eier/driver av Helvete Naturpark etter sesongslutt om sommeren for å diskutere utfordringer og eventuelle tiltak.

6 Referanser

¹ : <https://digitaltmuseum.no/021018631209/helvedesjuvet-espedalen-stor-helside-den-tidligere-oppsendte-originalen>

² <https://ut.no/kart#10.11/61.3384/9.6525>

³ <https://faktaark.naturbase.no/?id=VV00003070>

⁴ <http://www.helvete.info/> <https://www.facebook.com/helveteiespedalen/>

⁵ Gausdal kommune, Planutvalget, saksnr. 29/22 den 10.06.2022.

⁶ <https://www.elgland.no/hvem>

⁷ <https://www.lillehammer.com/>

⁸ <https://www.visitnorway.no/listings/elgland/198957/>

⁹ https://no.tripadvisor.com/ShowUserReviews-g4364199-d4345713-r497048307-Helvete-Espedalen_Gausdal_Municipality_Oppland_Eastern_Norway.html

¹⁰ <https://www.ruten.no/vinteraktiviteter>
<https://www.hafjellresort.no/bestill/se-gjore/1566390/helvete-naturpark/showdetails>

¹¹ <https://lillehammer.dnt.no/70turer/>

¹² Isklatrefører for Gudbrandsdalen (Lillehammer-Otta), Gausdal, Espedal, Heidal og Østerdalen
[https://www.lillehammerklatreklubb.no/gallery/0-Isklatring-Isklatreforer for Gudbrandsdalen og omegn v4.pdf](https://www.lillehammerklatreklubb.no/gallery/0-Isklatring-Isklatreforer%20for%20Gudbrandsdalen%20og%20omegn%20v4.pdf).